

ПОБОКІНА Г.М.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи
Східноукраїнського національного університету
ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк

РІЗНОВИДИ ЖИТТЄВОГО ВИБОРУ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ДИНАМІКИ

У статті визначено різновиди життєвого вибору особистості в період ранньої дорослості та розкрита специфіка його динаміки. Показано, що життєвий вибір в період ранньої дорослості доцільно визначати за критеріями сфер особистості (ціннісно-смысловий, мотиваційний, цільовий, обмежений досвідом пізнання і організацією цього досвіду тощо); рівня психічної регуляції поведінки і діяльності (вольовий, довільний); індивідуальних особливостей (фізіологічний, онтогенетичний, патологічний); ефективності вибору (оптимальний/неоптимальний); наявності альтернатив вибору; структури (динамічність, розгорнутість, складність); оборотності (зворотний/незворотний) і масштабу (зокрема, глобальний). Завершеність вибору оцінюється, головним чином, за наявністю результату, натомість часовими обмеженням або стадіальністю, що дозволяє запуснути механізм кардинальної трансформації життєвих смислів, джерело особистісних трансформацій, процес розгортання життєвих орієнтирів особистості і структурування відповідно до них власних перспектив. Динаміка життєвого вибору розглядається в контексті впевненості особистості у своєму виборі, появи сумнівів у перевазі тієї чи іншої альтернативи. Розкрито процесуальні та результативні характеристики життєвого вибору особистості в період ранньої дорослості. Встановлено, що процесуальні характеристики відображають свідому включеність особистості, міру її самостійності і впевненості в ході здійснення життєвого вибору (їх особливості обумовлені статтю, віком, рівнями особистісної та соціальної зрілості в період ранньої дорослості); результативні характеристики обумовлюють зміст і просторово-часову перспективу вибору і виражені в самооцінці респондентів. Підкреслено, що характеристики життєвих виборів з точки зору його результату можна методично діагностувати за оцінками респондентів часу досягнення бажаного результату вибору.

Ключові слова: особистість, період ранньої дорослості, життєвий вибір, динаміка життєвого вибору

Постановка проблеми. Наразі, у період інтенсивних змін, що супроводжуються суперечливістю моральних і ціннісних орієнтирів, розробка проблеми життєвого вибору є надзвичайно актуальною, а з огляду на сучасні тенденції соціальних перезавантажень та ментальні особливості суспільства, можна констатувати, що прийняття рішень життєвого вибору є найбільш значущим аспектом у форматі життєдіяльності особистості, зокрема у віці ранньої дорослості [4; 7; 9]. Гнучко змінюючи спосіб детермінації процесів особистісного розвитку, за рахунок зміни інтерпретативного комплексу, життєвий

вибір визначає подальший напрямок самоорганізації особистості, як складної відкритої системи. Найбільш відповідальним цей процес стає у період ранньої дорослості, адже становлення особистості переходить в цей час на новий рівень життєдіяльності, що супроводжується життєвим вибором, який безпосередньо корелює з процесом прийняття рішення, стаючи його невід'ємним компонентом (О. Бретман, О. Груб'як).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Констатовано, що феномен життєвого вибору наразі має складний інтерпретативний базис. У процесі онтогенезу, освоюючи, зокрема, соціальний досвід, особистість перетворює його у власні цінності, установки, смисли, орієнтації тощо [2; 5; 8]. Одним із визначень життєвого вибору є саме механізм кардинальної трансформації життєвих смислів, як джерело особистісних трансформацій, процес розгортання життєвих орієнтирів особистості і структурування відповідно до них власних життєвих перспектив (О. Бретман).

Наголошується, що життєвий вибір актуалізується у точці біфуркації життєвого шляху особистості і являє собою суб'єктивний процес і результат вмотивованого ранжування і переваги однієї з об'єктивно існуючих можливостей вирішення проблеми на основі притаманної для особистості ментальності, що незмінно супроводжується потоком відчуттів, вольових зусиллі і когніцій (О. Груб'як, О. Комлев, Л. Українець).

Показано, що здійснення життєвого вибору ініціюється на основі сприйняття суб'єкта та інтерпретації ситуації як виборної за допомогою її категоризації й ідентифікації та відбувається в результаті впливу не тільки об'єктивних, але і суб'єктивних соціально-психологічних чинників, що підкреслюють унікальність вибору особистості і сприяють її розвитку (І. Ващенко, А. Журба, З. Ковальчук, О. Комлев).

Встановлено, що одними з провідних функцій життєвого вибору, зробленого суб'єктом, можна вважати життєтворчу і особистісно-формувальну, які є найбільш актуальним у період ранньої дорослості (О. Бретман, В. Вінс, Н. Завацька, А. Коваленко, В. Турбан) [2; 3; 4; 6; 7].

Мета статті – визначити різновиди життєвого вибору особистості в період ранньої дорослості та розкрити специфіку його динаміки.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. На першому етапі емпіричного дослідження з'ясувалися особливості психологічних механізмів включення особистості в актуальний варіант життя, що обумовлює її життєвий вибір в період ранньої дорослості. В якості посередника між варіантом життя і особистістю розглядалася система цінностей і життєвих смислів особистості, а також аналізувалися особливості процесу життєвого вибору та етапи його

здійснення; проводилося дослідження готовності респондентів до здійснення життєвого вибору в період ранньої дорослості. З цією метою застосовано методики: «Життєва позиція особистості» (Е. Берн), «Життєві завдання особистості» (Т. Титаренко, Т. Ларіна), методики діагностики актуального варіанту життя (А. Шишева), ціннісних орієнтацій (М. Рокич), методика дослідження системи життєвих смислів (В. Котляков).

З'ясовано, що до особливостей здійснення життєвого вибору респондентами можна віднести вікові особливості періоду ранньої дорослості, які детермінуються, зокрема, життєвою позицією та життєвими завданнями. Так, встановлено, що 53,4% досліджуваних обрали (за Е. Берном) конструктивну життєву позицію, 15,5% – оборонну, 31,3% – депресивну; безплідної життєвої позиції по вибірці не виявлено. Аналіз показників за основними життєвими завданнями (за Т. Титаренко і Т. Ларіною), вирішення яких свідчить про життєву і професійну самореалізацію досліджуваних, показав, що досягнення матеріальної забезпеченості і комфорту, в якості основного життєвого завдання, обирають 30,7% респондентів; досягнення влади і успіху – 64,7%; професійний та особистий саморозвиток – 24,4%; створення сім'ї – 17,6%; реалізацію життєтворчості – 35,3%; загальний показник стратегії за методикою становив 30,3%.

Констатовано, що особливості здійснення життєвого вибору обумовлюються ступенем сформованості системи життєвих смислів і перевагою обрання актуального варіанту життя. Виявлено, що система життєвих смислів виступає в якості психологічної умови життєвого вибору при певному варіанті життя («життя як передмова» (26,9%), «життя за правилами» (15,6%), «життя як творчість» (13,4%), «життя як сон» (2,9%), «життя проти життя» (8,4%), «життя як досягнення» (16,4%), «екзистенціальний конструктор» (життя як предмет творчості) (13,9%), «життя як трата часу» (2,5%)) і опосередковує діалектичні відносини між особистістю і одним із варіантів життя, включаючись в який, особистість адаптується до нього через своєрідну систематизацію структури життєвих смислів і здійснюючи життєвий вибір.

Показано, що здійснення життєвого вибору відбувається відповідно до етапів: усвідомлення значущості цілей, вибору життєвих альтернатив, прийняття попереднього вибору, уточнення та прийняття остаточного вибору, а також його реалізації. Встановлено, що готовність особистості до здійснення життєвого вибору в період ранньої дорослості зумовлюють психологічні механізми (ціннісно-мотиваційні, емоційно-чуттєві, інтелектуальні, вольові), які актуалізуються в залежності від спрямованості життєвого вибору (професійного самовизначення, визначення власної життєвої позиції, вибору супутника життя тощо).

Встановлено, що в цілому система життєвих смислів має змістовні зв'язки з термінальними цінностями респондентів у межах ціннісно-смыслових взаємин. Виявлені як очевидні взаємозв'язки (щастя інших – альтруїстичні смисли ($r=0,48$; $p\leq 0,05$), суспільне визнання – статусні смисли ($r=0,59$; $p\leq 0,01$), свобода – екзистенційні смисли ($r=0,62$; $p\leq 0,01$) та ін.), так і взаємозв'язки, що вимагають додаткової інтерпретації (життєва мудрість – гедоністичні смисли ($r=-0,67$; $p\leq 0,001$), життєва мудрість – сімейні смисли ($r=0,58$; $p\leq 0,01$)).

Аналіз результатів першого етапу дослідження показав низький рівень підготовленості майже третини (29,8%) респондентів до здійснення життєвого вибору в аспектах планування і побудови власного життя в стратегічних життєвих напрямках.

На *другому етапі* було дослідження було проведено вивчення соціально-психологічних особливостей життєвого вибору особистості в період ранньої дорослості у гендерному вимірі. З цією метою були використані анкетування (анкета для вивчення вибору значущого іншого «Самооцінка психологічної адаптивності» (С. Джанерьян, Ю. Ращупкіна)), методики: «Гендерні ролі» (С. Бем), «Тест смисло-життєвих орієнтацій» (Д. Леонтьєв), «Домінуюча особистісна спрямованість» (І. Єгоричева), «Рівень соціальної фрустрованості» (Л. Вассерман, у модифікації В. Бойко).

З'ясовано, що вибір значущого іншого є одним з життєвих виборів, істотний вплив на який надає особистісна та соціальна зрілість. Розглянуто результативні показники вибору значущого іншого у чоловіків і жінок, що відображають зміст і просторово-часову перспективу вибору і виражені в самооцінці респондентів.

Для аналізу отриманих результатів був застосований метод полярних груп. При обробці емпіричних даних використовувалися методи непараметричної статистики (критерії Фрідмана, Вілкоксона), процедура кватильовання, біноміальний критерій. Аналіз часових інтервалів для вибору здійснювався з урахуванням кватильних значень індивідуальних показників часових інтервалів, що відзначалися респондентами.

В результаті виділилися групи респондентів із властивими їм відповідними видами зрілості: «висока соціальна адаптованість завдяки внутрішньому контролю» (21,4%); «усвідомлення своїх соціальних ролей» (16,4%); «самовираження» (15,6%); «значущість творчості» (13,9%), які були віднесені до полюсу «особистісна зрілість», а також групи: «акцентування цінностей індивідуалізації» (14,6%); «неконструктивна рефлексивність» (12,6%); «особистісна інфантильність» (5,5%), які були віднесені до полюсу «особистісна незрілість».

За допомогою методу полярних груп були створені профілі обраного значущого іншого «зрілими» і «незрілими» чоловіками і жі-

нками. Емпірично встановлено, що подібним при виборі значущого іншого для цих груп респондентів є зміст матеріальних цінностей, освіти, віросповідання, особливості способу життя і професійної діяльності, ціннісно-мотиваційної сфер значущого іншого. Для «незрілих» досліджуваних, на відміну від зрілих, є важливим і рівень доходу обраної значущою іншою людиною.

Аналіз самооцінок респондентів часової перспективи вибору значущого іншого виявив, що загальною закономірністю для всіх респондентів є вибір значимої людини на тривалий період часу – понад 7 років.

На *третьому етапі* дослідження було проведено вивчення соціально-психологічних ресурсів та бар'єрів здійснення життєвого вибору в період ранньої дорослості. З цією метою була застосована методика діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерс, Р. Даймонд, в адаптації О. Осницького). Значущою особливістю цієї методики була можливість виступити індикатором включення респондентів у взаємодію з соціумом за показниками соціально-психологічної адаптації, а також визначити показники конструктивної і деструктивної взаємодії з ним. Для оцінки взаємин з найближчим соціальним оточенням респондентів застосовувалася методика Н. Кузьміної, що дозволила виявити значимість їх найближчого соціального оточення і визначити бажані відносини з ним, що впливають на життєвий вибір. В якості можливих особистісних ресурсів включення в життя соціуму розглядалися параметри мотивації, що встановлювалися за опитувальниками «Шкали академічної мотивації» (Т. Гордєєва, О. Сичов, Є. Осін), внутрішньої/зовнішньої мотиваційної орієнтації (Т. Амабіле), базових потреб (Е. Дісі), допитливості (Т. Кашдан), відповідальності особистості (В. Прядеін), параметрів її самоствавлення (за С. Панлілеєвим), як усвідомлюваних, так і імпліцитних (модифікація М. Падун), мотиваційної індукції (Ж. Нюттен) й життєвих орієнтацій (О. Коржова).

Результати цього етапу дослідження показали, що особистісні якості респондентів у віці ранньої дорослості, які характеризують їх особистісну та соціальну зрілість, можуть бути не тільки ресурсом, але і бар'єром активного включення у взаємодію з соціумом в умовах, коли ця взаємодія розглядається як така, що перевищує за складністю наявні у них можливості. Одним з істотних індикаторів оцінки ситуацій взаємодії з соціумом, як надмірно складним, є зниження самоприйняття і насторожене ставлення до соціального оточення, а також виражене прагнення перекласти вирішення своїх проблем і життєвого вибору на оточуючих, особливо, якщо соціальне оточення розглядається як таке, що демонструє позитивне ставлення і готовність до підтримки.

Отримані дані наводять до розуміння, що стихійно сформована у респондентів готовність до взаємодії з соціумом недостатня для

активного включення в соціальний контекст життя і самореалізації та здійснення конструктивного життєвого вибору, що призводить до необхідності цілеспрямованої соціально-психологічної роботи з підтримки становлення такої готовності.

З'ясовано, що у групі респондентів, які обрали актуальним варіант «життя як передмова» транзитивний локус контролю мав позитивну кореляцію з параметрами ближньої перспективи: з подіями, що відбуваються у теперішній час ($r=0,66$; $p\leq 0,05$) і очікуваними протягом року ($r=0,68$; $p\leq 0,05$). У групі респондентів, які обрали актуальним варіант «життя як досягнення», відзначені зв'язки транзитивної мінливості з мотиваційними об'єктами, які передбачаються у другій половині дорослого життя ($r=0,67$; $p\leq 0,05$). Шкала транзитивного освоєння внутрішнього світу негативно корелює з цим періодом життя ($r=-0,73$; $p\leq 0,05$) та з об'єктами професійної діяльності ($r=-0,70$; $p\leq 0,05$). Респонденти, які обрали актуальним варіант «життя за правилами» відрізняються внутрішнім транзитивним локусом контролю, вони відчувають відповідальність за події свого життя і прагнуть ними управляти. Ця шкала має кореляцію з параметрами ближньої перспективи, а саме з початком дорослого життя ($r=0,91$; $p\leq 0,01$) і всім періодом ранньої дорослості ($r=0,84$; $p\leq 0,01$). Шкала транзитивного освоєння світу має виражені зв'язки з параметрами глибини часової перспективи. Для респондентів, які обрали актуальним варіант «життя як сон», освоєння зовнішнього світу має негативний зв'язок ($r=-0,77$; $p\leq 0,05$) з моментом сьогодення. Ця ж шкала має високу кореляцію з мотиваційними об'єктами, розташованими у їх часовій перспективі протягом одного-двох років ($r=0,82$; $p\leq 0,01$). Досліджувані в теперішньому часі прагнуть до самоздійснення в зовнішньому світі. Все подальше життя (зрілість і старість) цікавить їх менше ($r=-0,72$; $p\leq 0,05$). Також відзначені зв'язки цієї шкали зі змістовною наповненістю образу майбутнього, найвищі з яких – з мотиваційними об'єктами, які належать до деяких аспектів особистості суб'єкта ($r=0,83$; $p\leq 0,01$). Самоздійснення в зовнішньому світі вбачається ними за рахунок власних особистісних характеристик. У групі респондентів, які обрали актуальним варіант «життя як творчість», виявлено найменше зв'язків між параметрами і вмістом часової перспективи і шкалами життєвих орієнтацій. Виявлено достовірні зв'язки мотиваційних об'єктів, розташованих у другій половині дорослого життя з транзитивною стабільністю ($r=-0,76$; $p\leq 0,05$), яка характеризує суб'єкта, що прагне реалізувати можливості сьогодення.

Таким чином, кожен тип життєвих орієнтацій відрізнявся своєрідністю зв'язків з часовою перспективою і впливав на життєвий вибір особистості в період ранньої дорослості.

Дані, отримані на констатувальному етапі дослідження, були застосовані при розробці багаторівневої соціально-психологічної про-

грами оптимізації процесу життєвого вибору особистості в період ранньої дорослості.

Висновки. Визначено різновиди життєвого вибору особистості в період ранньої дорослості та специфіка його динаміки. Показано, що життєвий вибір в період ранньої дорослості доцільно визначати за критеріями сфер особистості (ціннісно-смысловий, мотиваційний, цільовий, обмежений досвідом пізнання і організацією цього досвіду тощо); рівня психічної регуляції поведінки і діяльності (вольовий, довільний); індивідуальних особливостей (фізіологічний, онтогенетичний, патологічний); ефективності вибору (оптимальний/неоптимальний); наявності альтернатив вибору; структури (динамічність, розгорнутість, складність); оборотності (зворотний/незворотний) і масштабу (зокрема, глобальний). Завершеність вибору оцінюється, головним чином, за наявністю результату, натомість часовими обмеженням або стадіальності, що дозволяє запустити механізм кардинальної трансформації життєвих смислів, джерело особистісних трансформацій, процес розгортання життєвих орієнтирів особистості і структурування відповідно до них власних перспектив. Динаміка життєвого вибору розглядається в контексті впевненості особистості у своєму виборі, появи сумнівів у перевазі тієї чи іншої альтернативи.

Розкрито процесуальні та результативні характеристики життєвого вибору особистості в період ранньої дорослості. Встановлено, що процесуальні характеристики відображають свідому включеність особистості, міру її самостійності і впевненості в ході здійснення життєвого вибору (їх особливості обумовлені статтю, віком, рівнями особистісної та соціальної зрілості в період ранньої дорослості); результативні характеристики обумовлюють зміст і просторово-часову перспективу вибору і виражені в самооцінці респондентів. Підкреслено, що характеристики життєвих виборів з точки зору його результату можна методично діагностувати за оцінками респондентів часу досягнення бажаного результату вибору.

Список використаних джерел

1. Гейко Є.В. Соціально-психологічні особливості корекції полісистемної цілісності особистості / Є.В. Гейко // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Сєвєродонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – № 3 (41). – С. 6 – 15.
2. Завацька Н.Є. До питання оцінки ефективності соціальної адаптації особистості в період суспільних трансформацій / Н.Є. Завацька, М.В. Тоба, І.Є. Жигаренко, Ю.В. Сербін // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Сєвєродонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – № 2 (37). – Т.3. – С. 77 – 85.
3. Завацький В.Ю. Аналіз взаємозв'язку адаптаційного потенціалу особистості та її життєвої антиципації / В.Ю. Завацький // Матеріали XV наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Соціально-психологічні проблеми трансформації сучасного

- суспільства», 16-17 лист. 2018 р., м. Сєвєродонецьк. – Сєвєродонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. – С. 94 – 96.
4. Завацький В.Ю. Особливості опанувальної поведінки молоді та її здатність до антиципації у посттравматичній ситуації / В.Ю. Завацький, Н.Є. Завацька, Л.В. Спицька // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. – Серія : Психологія. – Одеса : Вид-во Південноукраїнського нац. пед. ун-ту імені К.Д. Ушинського, 2017. – Вип. 7. – С. 136 – 142.
  5. Комар Т.В. Психологічні передумови становлення та корекції особистісної зрілості / Т.В. Комар // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – К. ; Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – Т. IV., Вип. 11. – С. 108 – 122.
  6. Комар Т.В. Соціальна зрілість особистості як чинник її становлення / Т.В. Комар // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка ; Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Вип. 34. – Кам'янець-Подільський : Аксиома, 2016. – С. 200 – 211.
  7. Турбан В.В. Психологія етичної свідомості : монографія / В.В. Турбан. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 372 с.
  8. Турбан В.В. Соціально-психологічні особливості самообмеження особистості в умовах професійної кризи: автореф. дис. ...канд. психол. наук : 19.00.05 / Віталія Віталіївна Турбан. – Сєвєродонецьк, 2018. – 20 с.
  9. Popovych, I. S. & Blynova, O. Ye. (2019). The Structure, Variables and Interdependence of the Factors of Mental States of Expectations in Students' Academic and Professional Activities. *The New Educational Review*, 55 (1), 293-306

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Gejko Je.V. Social'no-psychologichni osoblyvosti korekciï polisystemnoi' cilisnosti osobystosti / Je.V. Gejko // Teoretychni i prykladni problemy psihologii' : zб. nauk. prac' Shidnoukrai'ns'kogo nacional'nogo universytetu imeni Volodymyra Dalja. – Sjevjerodonec'k : Vyd-vo SNU im. V. Dalja, 2016. – № 3 (41). – S. 6 – 15.
2. Zvac'ka N.Je. Do pytannja ocinky efektyvnosti social'noi' adaptacii' osobystosti v period suspil'nyh transformacij / N.Je. Zvac'ka, M.V. Toba, I.Je. Zhygarenko, Ju.V. Serbin // Teoretychni i prykladni problemy psihologii' : zб. nauk. prac' Shidnoukrai'ns'kogo nacional'nogo universytetu imeni Volodymyra Dalja. – Sjevjerodonec'k : Vyd-vo SNU im. V. Dalja, 2015. – № 2 (37). – Т.3. – S. 77 – 85.
3. Zvac'kyj V.Ju. Analiz vzajemozv'jazku adaptacijnogo potencialu osobystosti ta iï' zhyttjevoi' antycypacii' / V.Ju. Zvac'kyj // Materialy XV nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastju «Social'no-psychologichni problemy transformacii' suchasnogo suspil'stva», 16-17 lyst. 2018 r., m. Sjevjerodonec'k. – Sjevjerodonec'k : Vyd-vo SNU im. V. Dalja, 2018. – S. 94 – 96.
4. Zvac'kyj V.Ju. Osoblyvosti opanuval'noi' povedinky molodi ta iï' zdatnist' do antycypacii' u posttравmatychnij sytuacii' / V.Ju. Zvac'kyj, N.Je. Zvac'ka, L.V. Spyc'ka // Nauka i osvita : nauk.-prakt. zhurn. Pivdennoukrai'ns'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni K.D. Ushyns'kogo. – Serija : Psychologija. – Odesa : Vyd-vo Pivdennoukrai'ns'kogo nac. ped. un-tu imeni K.D. Ushyns'kogo, 2017. – Vyp. 7. – S. 136 – 142.
5. Komar T.V. Psychologichni peredumovy stanovlennja ta korekciï osobystisnoi' zrilosti / T.V. Komar // Aktual'ni problemy psihologii' : zб. nauk. prac' Instytutu psihologii' im. G.S. Kostjuka NAPN Ukraïny. – K. ; Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2015. – Т. IV., Vyp. 11. – S. 108 – 122.
6. Komar T.V. Social'na zrilist' osobystosti jak chynnyk iï' stanovlennja / T.V. Komar // Problemy suchasnoi' psihologii' : zб. nauk. prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nac. un-tu imeni Ivana Ogijenka ; In-tu psihologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraïny. – Vyp. 34. – Kam'janec'-Podil's'kyj : Aksioma, 2016. – S. 200 – 211.
7. Turban V.V. Psychologija etychnoi' svidomosti : monografija / V.V. Turban. – Nizhyn : Vydavec' PP Lysenko M.M., 2012. – 372 s.

8. Turban V.V. Social'no-psychologichni osoblyvosti samoobmezhenja osobystosti v umovah profesijnoi' kryzy: avtoref. dys. ...kand. psychol. nauk : 19.00.05 / Vitalija Vitalii'vna Turban. – Sjevjerodonec'k, 2018. – 20 s.
9. Popovych, I. S. & Blynova, O. Ye. (2019). The Structure, Variables and Interdependence of the Factors of Mental States of Expectations in Students' Academic and Professional Activities. *The New Educational Review*, 55 (1), 293-306

Pobokina G.M.

VARIETIES OF LIFE CHOICE OF PERSONALITY IN THE PERIOD OF EARLY ADULTITY AND SPECIFICS OF ITS DYNAMICS

The article defines the types of life choice of a person in the period of early adulthood and reveals the specificity of its dynamics. It is shown that it is advisable to determine the life choice in the period of early adulthood according to the criteria of personality spheres (value-semantic, motivational, target, limited by the experience of cognition and the organization of this experience, etc.); the level of mental regulation of behavior and activity (volitional, voluntary) of individual characteristics (physiological, ontogenetic, pathological); efficiency of choice (optimal / non-optimal) of the availability of choice alternatives; structures (dynamism, development, complexity); turnover (reverse / irreversible) and scale (in particular, global). The completeness of the choice is assessed mainly in the presence of a result, which allows you to launch the mechanism of cardinal transformation of life meanings, the source of personal transformations, the process of unfolding the life guidelines of a person and structuring their own prospects in accordance with them. The dynamics of life choice is considered in the context of the individual's confidence in his choice, the emergence of doubts about the superiority of one or another alternative. The procedural and effective characteristics of a person's life choice in the period of early adulthood are revealed. It has been established that the procedural characteristics reflect the conscious involvement of the individual, the degree of his independence and confidence in the course of making life choices (their characteristics are determined by gender, age, level of personal and social maturity during early adulthood); the productive characteristics determine the content and the spatio-temporal perspective of the choice and are expressed in the self-esteem of the respondents. It is emphasized that the characteristics of life choices in terms of their results can be diagnosed by respondents' estimates of the time to achieve the desired choice result.

Keywords: *personality, early adulthood, life choice, dynamics of life choice*

Побокіна Г.М.

**РАЗНОВИДНОСТИ ЖИЗНЕННОГО ВЫБОРА ЛИЧНОСТИ
В ПЕРИОД РАННЕЙ ВЗРОСЛОСТИ И СПЕЦИФИКА
ЕГО ДИНАМИКИ**

В статье определены виды жизненного выбора личности в период ранней зрелости и раскрыта специфика его динамики. Показано, что жизненный выбор в период ранней зрелости целесообразно определять по критериям сфер личности (ценностно-смысловой, мотивационный, целевой, ограниченный опытом познания и организацией этого опыта и т.п.); уровня психической регуляции поведения и деятельности (волевой, произвольный) индивидуальных особенностей (физиологический, онтогенетический, патологический); эффективности выбора (оптимальный / неоптимальный) наличия альтернатив выбора; структуры (динамичность, развернутость, сложность); оборачиваемости (обратный / необратимый) и масштаба (в частности, глобальный). Завершенность выбора оценивается, главным образом, при наличии результата, что позволяет запустить механизм кардинальной трансформации жизненных смыслов, источник лич-

ностных трансформаций, процесс развертывания жизненных ориентиров личности и структурирование в соответствии с ними собственных перспектив. Динамика жизненного выбора рассматривается в контексте уверенности личности в своем выборе, появления сомнений в превосходстве той или иной альтернативы. Раскрыты процессуальные и результативные характеристики жизненного выбора личности в период ранней взрослости. Установлено, что процессуальные характеристики отражают сознательную включенность личности, степень ее самостоятельности и уверенности в ходе осуществления жизненного выбора (их особенности обусловлены полом, возрастом, уровнем личностной и социальной зрелости в период ранней взрослости); результативные характеристики обуславливают содержание и пространственно-временную перспективу выбора и выражены в самооценке респондентов. Подчеркнуто, что характеристики жизненных выборов с точки зрения его результата можно диагностировать по оценкам респондентов времени достижения желаемого результата выбора.

Ключевые слова: личность, период ранней взрослости, жизненный выбор, динамика жизненного выбора.

УДК 159.9

ТУРБАН В.В.

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач лабораторії загальної психології
та історії психології ім. В.А. Роменця
Інституту психології імені Г.С. Костюка, м. Київ*

ТВОРЧИСТЬ, ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ, КОМУНІКАЦІЯ В ХОРЕОГРАФІЧНІЙ ПРОФЕСІЇ

У статті розкрито становлення творчості й індивідуальності особистості в рамках музично-пластичної діяльності; зокрема розкрито фактор професійної комунікації в процесі її реалізації. Показано, що музична потреба формується з прослуховування і усвідомлення позитивних якостей музичних творів і їх відтворення засобами тілесної пластики. Чим яскравіше і доступніше повнота музики, тим легше вона проникає до мислення та чуттєвого сприйняття людини, відображаючись у тілесній пластиці. Музично-пластична потреба полягає у мотиваційних факторах, які регулюють способи реалізації саме особистісного досвіду при зверненні людини до музики та танцю. Музично-пластична потреба уже у межах окремої ситуації діяльності виявляє багатогранність свого стимульного складу, що дозволяє досліджувати розвернений у час процес мотивації, послідовність і взаємно змінюючи один одного об'єктивні причини діяльності. Мотиваційні тенденції діють через співвіднесення між собою структур: організації зовнішніх впливів у вигляді музикальних творів і рисунку пластики, які включають інтонаційно-мотиваційні елементи і «загальні форми» музикального руху, тематичні утворення і композиційно-драматургічні засоби музики та структурної організації «внутрішніх умов» – організацію особистісно значимого досвіду, яка включає емоційно-контактний, перцептивно-пізнавальний і інтелектуально-конструктивний рівні досвіду. Відповідно до принципу єдності психі-